

BRONZURI FIGURATE ÎN DACIA ROMANĂ: UN TIP ICONOGRAFIC INEDIT

În colecțiile romane ale Muzeului județean de etnografie și istorie locală din Caransebeș se păstrează o interesantă statueta de bronz, provenită de la Berzovia (jud. Caraș-Severin). Piesa, descoperită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în așezarea civilă antică a amintitei localități, a făcut obiectul unui mic studiu care a văzut lumina tiparului la sfârșitul veacului trecut¹. Motivele care ne-au determinat să reluăm discuția pe marginea acestei mici opere de artă sînt, pe de o parte, prezența sa inedită ca tip iconografic în arta romană a Daciei, pe de altă parte constatarea că în Imperiu se cunoaște doar o singură analogie a genului toreutic și, nu în ultimul rînd, faptul că ea a fost publicată, cu anumite inexactități de descriere, într-o revistă străină de specialitate, mai veche, cu o circulație mai largă doar în Transilvania².

Figurina are următoarele dimensiuni: înălțimea 13,2 cm, lățimea maximă 5 cm, înălțimea feței 1,5 cm. Starea de conservare a piesei este bună, statueta prezentînd pe suprafață cîteva mici lovituri și unele detalii anatomice șterse. Numărul de inventar 9613.

Piesa reprezintă un efeb nud (fig. 1—1 b). Centrul de greutate al corpului este plasat pe piciorul drept întins, celălalt fiind ușor îndoit și adus înapoi. Un al doilea punct de sprijin se găsește pe virfurile degetelorabei piciorului stîng. Capul, întors spre dreapta și tras spre spate, este puțin aplecat, personajul privind peste umăr spre un obiect pe care îl ține în mîna dreaptă, obiect de care ne vom ocupa mai tîrziu. De fapt, toată poziția trunchiului, ușor răsucit, este în funcție de acest element pe care îl considerăm important, poziție explicînd poate ipostaza (aceasta mai încolo) în care a fost surprins personajul. Figura, efeminată, are fața prelungă, subțiată spre bărbie, ochii mari cu pupilele marcate, nasul drept, gura mică, cu buze cărnoase. Părul lung, acoperind pavilioanele urechilor, este aranjat în rulou deasupra frunții, fiind prins cu o *taenia*. Cu mîna stîngă — brațul este ridicat — tînarul își prinde la ceafă coștele lungi, stringîndu-le într-o coadă. În general, corpul, cu forme zvelte, proaspete, respectă canonul clasic, membrele superioare și inferioare fiind proporționate. Liniile anatomice (în special cele din partea posterioară — fig. 1 a —, cele frontale fiind șterse — fig. 1 —) sînt minuțios trasate. Aparent, la prima vedere, cel reprezentat pare a fi un personaj feminin. Pentru această constatare pledează sîinii feciorelnici și inexistența (în forma actuală de conservare a piesei) organului genital bărbătesc. Dar, în regiunea triunghiului inghinal, se observă perii pubieni (fig. 1). Se știe că în arta clasică greco-romană ei nu apar la nudurile

¹ G. Téglás, în *ArchÉrt*, XVII, 1897, p. 31, nr. 2.

² Este vorba de *Archaeologiai Értesítő*, Budapesta, I, 1869 și urm.

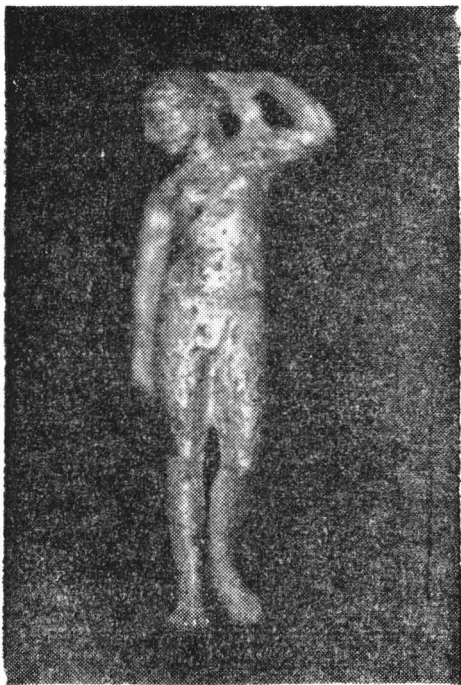

Fig. 1 — Statueta de la Berzovia (vedere frontală).

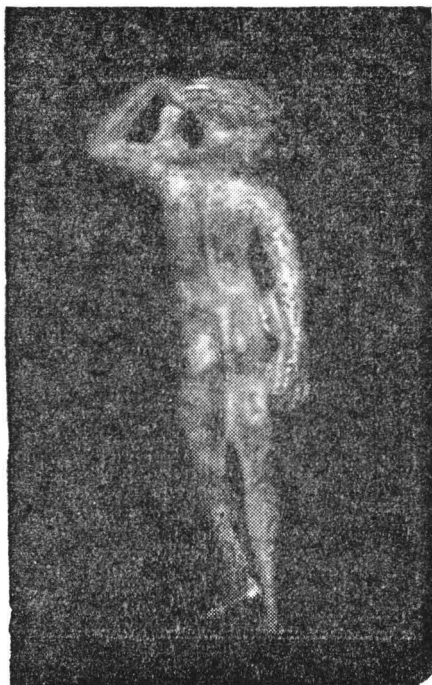

Fig. 1a — Aceeași (vedere posterioară).

feminine, ci doar la cele masculine; în cazul figurinei noastre phallus-ul s-a distrus. Sinii prezenți identifică însă personajul ca fiind un hermafrodit³. Ca descrierea statuetei să fie completă mai rămîne să ne îndreptăm atenția asupra brațului drept, lăsat în jos, și a cărui mîna ține, lateral, la nivelul bazinului și a coapsei, un obiect pîrînd a reprezenta două discuri alăturate (fig. 1 b), spre care personajul, puțin răsucit — după cum am mai spus — privește. Dar pentru identificarea și, deci, pentru stabilirea funcționalității acestui obiect trebuie să facem referiri la singura analogie descoperită în Imperiu, analogie pe care o considerăm aproape perfectă pentru statueta de la Berzovia. Este vorba tot de un bronz, înfățișînd același personaj (fig. 2), aflat, în ianuarie 1837, împreună cu alte patru figurine (Mercur, Apollo, Atys, fragmentul unui Mercur sau al lui Iuppiter) — după cum afirmă Charles Roach Smith — în cursul unor lucrări de excavație „in the bed of Thames“⁴, adică „în patul (abia) Tamisei“ (piesele provenite din acest rîu se găseau la acea vreme în colecția lui John Newman). Reîntorcîndu-ne la „misteriosul“ obiect ținut în mîna dreaptă de efeb, Gábor Téglás, cel care publică pentru prima

³ G. Téglás, *l.c.*, indică și el personajul ca fiind hermafrodit.

⁴ Ch. R. Smith, în *Archaeologia, Miscellaneous Tracts relating to Antiquity*, XXVIII, Londra, 1840, p. 38—39, pl. IV. Statueta este cuprinsă și în repertoriul lui S. Reinach, *RépStat*, II, 1, 1898, p. 176, nr. 1 (după această lucrare am executat fig. 2).

Fig. 1b — Aceeași (vedere laterală stînga).

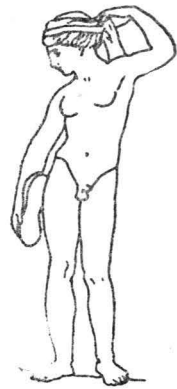

Fig. 2 — Figurina de la Londra (după S. Reinach).

dată sculptura de la Berzovia, consideră că acesta este o oglindă dublă⁵, iar Ch. R. Smith, referindu-se la figurina „pescuită” din fluviul londonez (în paranteză fie spus, a observat și el caracterul de hermaphrodit al personajului) crede că ar putea fi un cymbalum⁶, conferind astfel celui înfățișat aura unui preot sau a unui venerant al cultului zeiței Cybele⁷. Răsfoind însă revistele de specialitate am constatat că un *speculum* dublu, de forma a două discuri alăturate, nu își găsește loc în reprezentările artei antice, ca să nu mai vorbim de cymbale⁸, care, ca instrumente de percuție, sînt asemănătoare unor mici talgere (cinele, „cinelli”, în limba italiană⁹), pe care muzicantul le ține în podul palmelor, lovindu-le una de alta. Nevoiți, prin însuși profilul discuției, să ne exprimăm punctul nostru de vedere, emitem ipoteza, credem mai plauzibilă, că ar fi vorba de o piatră ponce (*pumex*¹⁰) dublă, forma aproximativă a acestui accesoriu de toaletă rămînînd neschimbat pînă în zilele actuale. De altfel, M. Besnier, ocupîndu-se de această problemă, spunea: „Nu era pentru nimeni un secret că fie la Roma, fie în oricare altă parte a Imperiului eleganții vremii, la baie, se frecau pe corp cu această piatră,

⁵ G. Téglás, *op. cit.*, p. 31, nr. 2.

⁶ Ch. R. Smith, *op. cit.*, p. 38, nota a.

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 38.

⁸ Pentru *cymbalum*, vezi. E. Pottier, în *DA*, I, 2, 1897, p. 1697—1698.

⁹ A. Doljanski, *Mic dicționar muzical*, București, 1960, p. 102 (s.v. *cinele*).

¹⁰ M. Besnier, *Pumex*, în *DA*, IV, 1, 1908, p. 767—768.

pentru a-și curăți pielea și a o face mai netedă, de unde acestor personaje cu *maniere și caractere efeminate* (adică hermafrodiți, complectarea și sublinierea ne aparțin) li se atribuia epitetul de *pumicatus*¹¹. Bazându-ne și pe faptul că această piatră ponce este — după cum afirmam — elementul central spre care privește personajul și în jurul căruia se mulează corpul, considerăm că statueta înfățișează un hermafrodit „baigneur”, surprins în ipostaza de *pumicatus*. El își freacă, într-un gest intim, coapsa cu această piatră, ținută în mîna dreaptă, pentru a-și îndepărta impuritățile de pe epidermă, iar cu cea stîngă își strînge cosițele lungi, parcă a le feri să nu se ude sau a le storce de apă.

Aerul elegant degajat de această statueta, proporționalitatea formelor (poate labela picioarelor cam mari), naturalitatea poziției personajului, sînt tot atîtea criterii pentru a considera această piesă o mică operă de artă, un produs de import în Dacia, ea înscriindu-se cronologic, pare-se, epocii de bunăstare a dinastiei antoniniene.

Sculptura constituie un unicat pentru provincia traiană și poate figura cu cinste alături de cele mai reușite creații toreutice descoperite pe teritoriul României.

CONSTANTIN POP — PETRU BONA — RICHARD PETROVSZKY

BRONZES FIGURÉS DE DACIE ROMAINE: UN TYPE ICONOGRAPHIQUE INÉDIT

(Résumé)

Les auteurs décrivent et interprètent une statuette romaine de bronze, découverte à Berzovia (dép. de Caraș-Severin) et conservée dans le Musée départemental d'ethnographie et d'histoire locale de Caransebeș (n° d'inv. 9613).

La figurine représente un hermaphrodite „baigneur”, surpris dans l'hypostase de *pumicatus* (fig. 1—1 b). La pièce, datée dans l'époque des Antonins, est un produit d'import, étant unique en Dacie romaine, par le type iconographique qu'il représente.

Une autre analogie de l'Empire romain est conservée aujourd'hui à Londres (fig. 2).

11111

¹¹ Idem, *op. cit.*, p. 768.